

La vaga de La Canadencia i la curvatura de l'espai-temps, *Cent anys després*

La visita d'Einstein a Barcelona l'any 1923 serveix per recordar el paper de l'anarcosindicalisme en l'assoliment de les millores socials i laborals de què gaudim avui dia i en el qüestionament de no pocs prejudicis morals. Una obra de teatre se'n fa ressò.

Per **Enric Pérez Canals**

Un moment de l'obra de teatre *Cent anys després*, basada en un episodi que tingué lloc durant la visita d'Einstein a Barcelona el 1923.

El 22 de febrer de 1923 Albert Einstein, acompanyat de la seva esposa Elsa, va posar el peu a l'estació de França. Sobre els dies que es va estar a Barcelona, així com sobre la posterior visita a Madrid (i una de molt breu a Saragossa), en podem trobar documentació profusa i un estudi molt complet en el treball de l'historiador nord-americà Thomas F. Glick (1986). Aquí em limitaré a comentar un episodi intrigant i controvertit que va inspirar una peça de teatre breu que es va estrenar el novembre de 2019 a la Facultat de Física i Química: *Cent anys després*.

Revolucionaris de carrer i revolucionaris de la ciència

Al llibre de Glick (1986: 308) podem llegir l'informe del consolat alemany sobre els moviments d'Einstein a Barcelona. Hi trobem una «sortida de to política»:

El radical «Sindicato Único» [...] le dio la bienvenida a Einstein en el hotel como a un compañero de partido, por así decirlo, y le ofreció una invitación. A instancia del profesor socialista Campalans [...] aceptó esta invitación. El bien conocido líder socialista Ángel Pestaña le dio la bienvenida,

utilizando esta oportunidad para mencionar las luchas sociales en Barcelona. Según los relatos periodísticos, el profesor Einstein contestó, entre otras cosas, que él también era un revolucionario, si bien solo en el plano intelectual [...] llegó a decir que consideraba la represión de las luchas sociales por la fuerza más como un signo de ignorancia que de maldad. Subsiguientemente, el propio Einstein le dijo a un entrevistador que esa descripción era incorrecta —de hecho era cierto lo opuesto [...] sostenía que él no era un revolucionario en el campo de la ciencia, sino más bien un abogado de la evolución y que rechazaba el programa de los comunistas.

En efecte, als diaris podem trobar dues versions sobre les paraules que Einstein va pronunciar en una seu de la Confederació Nacional del Treball (CNT). A *Solidaridad Obrera* (11 d'agost de 1923), publicació dels anarcosindicalistes, mesos després d'aquest episodi també atribueixen al seu hoste il·lustre haver fet una «verdadera revolución» i haver esfondrat «el antiguo edificio científico». Però, en suport de la seva queixa posterior, trobem altres ressenyes on es diu que Einstein va rebutjar ser un revolucionari, ja que ell «no había hecho más que deducir consecuencias de prin-

«El risc dels homenatges i els centenaris és que tot sovint no reviu el que lloen, sinó que ho fossilitzen i ho envien a les vitrines de la història.»

«cipios científicos» (*El Liberal*, 28 de febrer de 1923). Pere Foix, cenetista que va estar present a la seu del carrer de Sant Pere Més Baix quan els va visitar el savi, reproduceix —sense donar-ne fonts— el discurs d'Einstein (Foix, 1976: 190-191). En aquest cas, torna a coincidir amb una actitud progressista, ans que revolucionària:

També voldria dir-vos que tinguéssiu present que no tot allò que representa el sistema capitalista és noïble i menyspreable; el que cal és saber destriar allò que sigui de profit per a la humanitat i el que és visiblement nociu. Si sabeu fer aquest destriament, ja sereu a la meitat del camí.

I, finalment, en la rectificació citada a l'informe, feta en una entrevista d'un periodista de l'ABC al tren que el portava a Madrid i que es va reproduir a *La Vanguardia* el dissabte 3 de març, llegim:

Es cierto —dijo el doctor Einstein— que acepté la invitación de los sindicalistas, pero afirmé lo contrario de lo que dicen los periódicos. Dije que no soy revolucionario ni siquiera en el terreno científico, puesto que quiero conservar cuanto se pueda y pretendo eliminar tan solo lo que imposibilite el progreso de la Ciencia. Dije también que debía hacerse lo mismo en el terreno político. ¿Cómo he podido pronunciar las palabras que se me atribuyen cuando vivo apartado de toda actividad política? Ciertamente que soy un sincero demócrata y que me interesan los problemas sociales y deseo la igualdad de derechos para todos los seres humanos, pero no tengo fe en una sociedad sindicalista ni en el programa de los comunistas.

Aquesta versió és la més coherent amb el que Einstein havia manifestat en altres ocasions. Notem, a més, que és precís amb els usos dels termes, ja que diferencia sindicalistes i comunistes; el cònsol alemany titllava erròniament Pestaña de socialista, segurament —Einstein *dixit*— més fruit de la ignorància que de la mala fe. Per cert, Rafael Campalans, un dels amfitrions d'Einstein, va ser, efectivament, cofundador de la Unió Socialista de Catalunya, escissió del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) amb més sensibilitat pel tema nacional; i explicava anys després que Einstein li havia objectat entre rialles

que socialisme i nacionalisme no encaixaven: «Da passt nicht zusammen!» (Glick, 1986: 76).

Acció i reacció

Quin és el rerefons històric d'aquest episodi? Einstein devia bona part de la fama internacional als seus treballs sobre la relativitat i, especialment, a les expedicions angleses que havien mesurat la posició dels estels propers al Sol durant l'eclipsi de maig del 1919 i que van validar les seves prediccions. L'estada a Barcelona formava part d'un periple que l'havia dut al Japó i a Palestina: Einstein havia esdevingut el primer científic mediàtic.

Per la seva banda, la CNT, nascuda a Barcelona el 1910, havia crescut i s'havia enrobustit durant la vaga de La Canadenca del 1919 (Aisa, 2019). Aquesta protesta massiva, fruit de l'estratègia cenetista d'agrupar sindicats d'empresa i sindicats d'oficis en sindicats de rams i organitzada com mai abans s'havia fet, és sense dubte un cim dels moviments obrers. Un dels assoliments més sonats va ser la instauració —per primer cop a Europa— de la jornada diària de vuit hores. Ara bé, tot i que la patronal es va trobar desbordada per aquesta nova forma de sindicalisme d'abast més llarg i amb una clara orientació llibertària, no només va incomplir molts dels acords, sinó que va encetar una etapa de repressió abjecta i sagnant en què es van intentar erradicar les reivindicacions amb trets. Les autoritats i el sometent no van fer més que augmentar la pressió sobre els afiliats ocultant i promovent execucions mitjançant la llei de fugues o fent la vista grossa amb els pistolers dels Sindicats Lliures, finançats per la burgesia benestant. La lectura de les condicions en què proletaris —que en molts casos vivien al llimar de la misèria— eren amenaçats, despatxats o ajusticiats pel fet de tenir el carnet de la CNT és esgarrifosa (Taibo II, 2016). Sense anar més lluny, Àngel Pestaña, que va fer el discurs de rebuda a Einstein, havia sobreviscut l'agost anterior a un tiroteig a boca de canó; i mentre el físic alemany era a Madrid, a Barcelona va ser assassinat Salvador Seguí, el Noi del Sucre. Pestaña i Seguí eren fermes opositors a la resposta armada dels grups d'acció anarcosindicalistes i van pro-

Un altre moment de *Cent anys després*.

moure, en canvi, la creació d'ateneus proletaris i d'escoles racionalistes. La idea de convidar el pacifista Einstein als seus locals respon a aquest esperit; i que el mundialment reconegut científic acceptés anar-hi —segurament amb la intervenció de Campalans— és, sense dubte, un gest de suport i simpatia envers aquells anhels.

Una tragicomèdia en dos actes

Cada any, el Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI) de la Facultat de Física i Química organitza una exposició de part del seu fons històric entorn d'un centenari. Amb motiu de la inauguració de la mostra del 2019, em van encarregar escriure especialment per a la ocasió una peça teatral breu. En el muntatge hi va participar gent vinculada d'una manera o d'una altra a la Facultat de Física. La filmació de l'estrena està disponible a UBtv.¹

No és aquest el lloc per comentar-ne l'argument, però sí per deixar constància que la visita d'Einstein a una seu de la CNT n'és el fil conductor: l'heroi de les classes humils, la relació entre les revolucions polítiques i les científiques... La perspectiva de gairebé cent anys ens permet repensar el paper de la ciència en una societat en què els somnis llibertaris pràcticament s'han esvaït i les esperances posades en els homes de ciència han de superar la reticència de dècades de complicitat amb els poderosos.

Aquest és un dels motius que ens va animar a portar aquest episodi a escena.

Ara bé, el risc dels homenatges i els centenaris és que tot sovint no reviuem el que lloem, sinó que ho fossilitzen i ho envien a les vitrines de la història: allò que avui encara podria ser incòmode, es mira des de la distància amb una barreja de nostàlgia i condescendència. Tractem d'evitar l'autocomplaença i reconeguem que el moviment anarcosindicalista, avui injustament associat a bombes i revòlvers, ha estat víctima de dècades d'una història fraudulenta que sovint oblida que molts dels assoliments socials o laborals, o la demolició de no pocs prejudicis morals, provenen d'un pensament que va ser pioner a defugir tant l'autoritarisme i el burocratisme comunista com l'exploatació capitalista. ●

Bibliografia

- AISA, Ferran (2019). *La vaga de La Canadenca*. Barcelona: Edicions del 1984.
- FOIX, Pere (1976). *Apòstols i mercaders. Seixanta anys de lluita social a Catalunya*. Barcelona: Nova Terra.
- GLICK, Thomas F. (1986). *Einstein y los españoles. Ciencia y sociedad de entreguerras*. Madrid: Alianza.
- TAIBO II, Paco Ignacio (2016). *Que sean fuego las estrellas. Barcelona 1917-1923*. Barcelona: Crítica

Nota

1. www.ub.edu/ubtv/video/cent-anys-despres-teatre.